

çağdaş anarşizmin antik yunan düşüncesindeki kökleri: kinikler ve erken stoacılar*

Kemal BAKIR

Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi

Çağdaş Anarşizm

Çağdaş siyaset felsefesi açısından, merkezsizleşmiş, hükümsüz, otoritesiz, özgür bir toplum arayışında olan düşünce hareketi biçiminde tanımlanan ve kökleri antik Çin ve antik Yunan düşüncesine kadar uzanan Anarşizm, bu arayışın eylemsel ideali ni betimleyen Yunanca, kuralsız, yöneticisiz, otoritesiz anlamına gelen, anarkos (ἀναρχος), bugünkü anlamıyla anarşi (anarchy) sözcüğünün düşünsel, felsefi yönünü ortaya koyar (Marshall, 2003: 25). Anarşi, kaos (χάος/khaos) ve yönetimsizlik gibi olumsuz bir anlam taşımaya rağmen, yönetilmeye ihtiyaç duymayan doğal bir düzenlilik düşüncesi ile de olumlu bir anlam taşır. Bu anlamda, Anarşizm insanın doğal gelişimini, spontane yeterliliklerini yücelterek, medeniyet ve kazanımlarının otoriteryan bir karakterde bencillik ve özel mülkiyeti geliştirip mutlakiyete varan bir oluşumla insanın doğallığını bozduğunu, onu mutsuzluğa ittiğini ve özgürlüğünü elinden aldığını iddia eder. Anarşist düşüncede, oto-

* Bu çalışma, Adnan Menderes Üniversitesi Felsefe Bölümü'nün 14-16 Nisan 2010 tarihlerinde Aydın'da düzenlenmiş olduğu "Antik Yunan'da Felsefe ve Çağımıza Etkileri" konulu ulusal sempozyumda sunulan bildiri metninin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş makale halidir.

ritenin olduğu yerde gerçek özgürlükten söz edilemez, çünkü insan doğal gelişimi içerisinde “iyi”, “özgür” ve “mutlu”dur. Oysa insanların zihnine yer etmiş ve onları her bir yandan sarmış olan “otorite” ilkesi insan doğasını bir tür “kötülük”, insanın doğallığını da “vahşilik” ile karakterize ederek kötülükleri önlemek ve insanı ehilleştirmek gibi sözde bir işlev üstlenerek, insanın ya da toplumun mutlaka kontrol edilmesi, yönetilmesi gerektiği düşüncesini salık vermekte böylece de kendini bu bahanelerle meşrulaştırmaya çalışmakta, bu yolda şiddet ve zor kullanmaktan da çekinmemektedir. Bu sebeple Anarşistler, her tür otoriteye savaş açılarak yaratılacak kaosun insanı ya da toplumu özgürlüğüne kavuşturabileceğine inanırlar.

Bu bağlamda Anarşizmin en temel özelliği herhangi bir mutlağa bağlılığın reddidir ve en başat hedefi insan hayatının genelinde bir mutlakiyet fikrini yok etmek, dolayısıyla da mutlakiyetin kurumsallaşmış biçimi olarak gördüğü otoriteyi, “devlet”i yıkarak insan nasıl özgür ve mutlu oluyorsa onun tercihine yönelik bir tutum ve eylemi sağlamaktır. Çağdaş Anarşizmin temsilcileri arasında William Godwin (1756-1836), Pierre Joseph Proudhon (1809-1864), Mihail Bakunin (1814-1876), Pyotr A. Kropotkin (1842-1921) gibi klasik Anarşist düşünürlerin yanı sıra Max Stirner (1806-1856), Lev Nikoloyevič Tolstoy (1828-1910), Emma Goldman (1869-1940), Paul Goodman (1911-1972), Paul K. Feyerabend (1924-1994), Murray Bookchin (1921-2006), Noam Chomsky (1928-) gibi düşünürler de yer almaktadır.

Felsefi Anarşizmin kurucusu William Godwin’in otoriteyi dolayısıyla devleti insan aklının karşısında yapay bir örgütlenme olarak gören ve bu bağlamda otoriteyi, otoriter sömürü ve şiddeti reddederek insan doğasını yücelten, “*Her hükümet kötüdür; hükümet demek, kendi öz yargularımızdan ve kendi öz bilincimizden vazgeçmemiz demektir.*” (Arvon, 1979: 33) şeklindeki düşüncelerine ve bunun yanı sıra, sömürü ve şiddete karşı “*sivil itaatsizliği*” öneren ve bu kavramı aynı adı taşıyan makalesi ile gündeme getiren Henry David Thoreau’nun (1817-1862) “*En iyi devlet hiç yönetmeyen devlettir.*” ifadesine, yürekten katılan Anarşistler (Rocker, 2000: 24) bu sebeple devletin derhal bertaraf edilmesini zorunlu görürler. Çağdaş Anarşizmin önde gelen temsilcilerinden Bakunin’e göre de, “Devlet, engin bir mezbaha ve devasa bir mezarlık gibidir, bu so-

yutlamanın (ortak iyi) gölgesi ve bahanesi altında tüm en iyi istekler, bir ülkenin tüm yaşama gücü, dindarca kurban edilir ve gömülür.” (Newman, 2006: 76). Meşruiyet pelerininin arkasına saklanan otorite, yönetsel etkinliğe talip olarak insanın insana hükmetmesine ve insanın tahakküm altına alınmasına sebebiyet vermektedir. O halde siyasal otorite, yani devlet, doğal olanın karşısına dikilmiş yapay vahşi ve bu anlamda ahlâk dışı bir örgütlenmedir.

Anarşizmin en temel özelliği herhangi bir mutlağa bağlılığın reddidir ve en başat hedefi insan hayatının genelinde bir mutlakiyet fikrini yok etmek, dolayısıyla da mutlakiyetin kurumsallaşmış biçimi olarak gördüğü otoriteyi, “devlet”i yıkarak insan nasıl özgür ve mutlu oluyorsa onun tercihine yönelik bir tutum ve eylemi sağlamaktır.

Bakunin bunu şöyle ifade eder: “Nerde devlet varsa orada kaçınılmaz olarak tahakküm ve kölelik vardır. Açık ve kamufle edilmiş bir kötülüğe dayanmayan bir devlet düşünülemez. İşte biz bu nedenle devletin can düşmanlarıyız.” (Bakunin, 2006: 235). Devlet ya da adı her ne olursa olsun insan özgürlüğünü tehdit eden her türden siyasal otoritenin sağlayacağı yapay, sözde bir düzenlilikten ziyade doğal uyum, düzen ya da otoritenin düzensizlik olarak nitelendirdiği durum yeğlenir. Çünkü siyasi otoritenin oluşturacağı yapay düzen kendi yönetsel etkinliğin selameti uğruna mülkiyet ve benzeri olguları geliştirerek insanların doğallığını bozar ve onları bencilliğe iter. Bencilliğin de toplumsal eşitlik ve özgürlüğü baltaladığını düşünen Bakunin, siyasal erkin ele geçirilme isteğini de bu yönde yorumlar. Ona göre, her insan içinde iktidar arzusunun tohumlarını taşır, insan doğası da gurur ve hırsın tetikleyiciliğiyle ötekinin zararına eylemde bulunmaya müsait bir oluşumdur (Morland, 1998: 32). Bu bağlamda her ne ad altında olursa olsun siyasal erkin elde bulundurulması insanlar için hoşnutsuzluk verici bir şeyken öteki ile ilişkilerinde tahakküm, zorlama ve gücün bütün biçimlerinin kullanılma olasılığı da oldukça yüksektir. Bu bağlamda “Mülkiyet hırsızlıktır.” (Proudhon, 1998: 53) şeklinde vecizeleşen ibaresi ile, Bakunin’in “hepimizin ustası” diye nitelendirdiği çağdaş Anarşizmin babası Proudhon’a göre de, gerçeği gören “Bütün insanlar koşullardaki

eşitliğin haklardaki eşitliğe özdeş; mülkiyet ve hırsızlığın aynı kapıya çıkan sözler; yetenek ve görev üstünlüğü bahanesiyle kabullenilmiş ya da daha doğrusunu söylemek gerekirse zorbalıkla ele geçirilmiş, her toplumsal üstünlüğün, korkunç haksızlık ve haydutluk olduğunu kabul ve tekrar ederler.” (Proudhon, 1998: 57). Otorite ve onun geliştirdiği mülkiyet olgusu, insanlar arasında sürekli bir farklılaşma ve eşitsizlik gibi doğal eşitliğe ve uyuma gölge düşüren ve insanları özgürlüğünden yoksun bırakan toplumsal hiyerarşinin oluşmasına sebep olur. Hiyerarşi ise insanın insana hükmetmesine imkân sağlayan ve insanın tahakküm altına alınmasında otoritenin vazgeçilmez bir aracıdır. Kropotkin’in ifadesiyle, “Beşikten mezara kadar bütün davranışlarımıza ‘devletin, hükümetin gücüne boyun eğme’ ilkesi yön veriyor.” (Kropotkin, 1999: 70).

Yalnızca erdemin peşinde giden bir insanın gerçek anlamda özgür olabileceğini ifade eden ve erdemin düşmanı olan bencilliği yerden yere vuran Antistenes, aristokrasiye sırtını dönerek basit, sıradan bir hayatı tercih etmiş ve doğaya yönelmiştir.

Bu çerçevede Anarşizm özgür bir bireyin ve toplumun yolunu her tür mutlakliğin yıkımı, hiyerarşinin ortadan kaldırılması ve tüm otoritelerin bertaraf edilmesinde görür. Otorite, devlet, hükümet, iktidar, erk, mutlakliyetçilik, tahakküm, hükmetme, hiyerarşi, egemenlik vb. kavramlar anarşist terminolojinin yok etmek istediği olguları betimlerler. Bunu sağlayacak olan da, daha önce ifade edildiği gibi, anarşi teriminin felsefi yönünü ve eylemsel arzusunu belirleyen “kaos”tur. Bu bağlamda, genelde siyaset felsefesine ait argümanlarla adını duyuran ve Liberalizm ile Sosyalizm arasında bir buluşma noktası olarak değerlendirilen Anarşizm, Aydınlanma ve Fransız Devrimi’nin ortaya koyduğu modern siyaset felsefesi anlayışında oldukça önemli bir yer tutar (Cevizci, 2007: 409). Kuşkusuz çağdaş felsefe ve bu kapsamda çağdaş siyaset felsefesi, Aydınlanma ve Fransız Devrimi’nden de öte, düşünce tarihinin, ya da daha net bir ifadeyle, sistematik felsefenin başlangıcı ve oldukça önemli bir kısmı olarak kabul edilen antik Yunan düşüncesinden çok da kopuk değil, bilakis felsefi bir refleksiyon biçimindedir.

Antik Yunan’da Anarşizm: Kinikler ve Erken Stoacılar

Yukarıda ana hatları ile açıklanmaya çalışılan çağdaş Anarşist düşüncede antik Yunan düşüncesinin etkileri barizdir ki, anarşizmin “kuşatıcı evrensel ve tarih dışı özgürlükçü” eğilimi göz önünde bulundurulduğunda bu etki daha aşikâr olarak görülebilir (Torun, 2007: 13-14). Çağdaş Anarşizmin önde gelen teorisyenlerinden P. A. Kropotkin de Anarşizm açısından Antik Çağ düşüncesine, antik Çin felsefesinin önemli bir kısmını oluşturan Taoizme vurgu yapmakla birlikte özellikle antik Yunan felsefesine, Kinik Okul ve Erken Stoa Okulu filozoflarına dikkat çeker (Kropotkin, 2007: 80). Kropotkin’in ilk olarak vurguladığı, “değişimi karşılıklı zıtlıkların etkileşiminden doğan bir dinamik” ve kanun, *yol* olarak salık veren Lao Tzu’nun Taoizmi, birbirlerinden haberdar olmaksızın, antik Yunan felsefesinde Herakleitos’un *logos* anlayışına tekabül etmektedir (Capra, 1991: 167-168). Bu sebeple, Herakleitos, Batı düşüncesinde “Sürekli değişim doğal bir düzen içerisinde gerçekleşir.” şeklinde ifade edilen Anarşist inancı müjdeleyen ilk filozof olarak değerlendirilir (Marshall, 2003: 114). Antik Yunan felsefesinde *doğal değişim*, *güç* ve *gerilim* düşüncesini salık veren Herakleitos, antik Yunan filozoflarını, özellikle de Kropotkin’in vurguladığı, Sokrates sonrası ortaya çıkan felsefe okullarını da etkilemiştir. Bu okullar, Kinikler, Epikürosçular ve Stoacılar, “devlet”i hesaba katmadan bireyi ön plana çıkartarak birey otoritesini devlet otoritesinin üstünde tutmuşlar (Marshall, 2003: 116) ve *doğal gelişim* içerisindeki insanın bir *kaos* ortamında bireysel dinginliğini, ruhsal huzurunu ve mutluluğunu sağlamayı amaçlamışlardır.

Kinizmin kurucusu Antistenes doğa felsefesiyle fazlaca ilgilenmeyip daha çok insani problemler, ahlâk üzerine yoğunlaşmış ve kısmen de mantıkla ilgilenmiştir. O, “Bir at görüyorum, ama atı göremiyorum.” şeklindeki ünlü deyişi ile Aristoteles’in de vurguladığı üzere antik Yunan dünyasının ilk bilinçli nominalistidir. Bu bağlamda tümelleri reddeden ve gerçekte var olanı bireysel şeylere, tikellere indirgeyen Antistenes bunlar hakkında da hiçbir şekilde bir genellemenin mümkün olamayacağını ancak onların birbirleriyle karşılaştırılabileceğini düşünür (Arslan, 2008a: 158). Antistenes’in öncülüğündeki Kinikler insan yaşamının nihai amacının mutluluk olduğu noktasında Sokrates ile hemfikir iken erdemin bilgi

olduğu ve yaşamın uyumunu bozmadığı sürece hazı olumlama noktasında ondan ayrılırlar. Kiniklere göre, erdemli bir yaşam için bilgi vazgeçilmez değildir, erdem ve ahlâklılığın özü salt pratiktir ve haz kendisiyle mücadele edilmesi gereken en büyük kötülüktür. Çünkü haz insanı köleleştirir. Kinizmin en önem verdiği şey özgürlüktür ki, bu yalnızca dışsal bir etkiye karşı değil aynı zamanda içsel arzu, istek ve tutkulara karşı da korunması gereken bir şeydir. Bu açıdan, Kinizm özgürlüğü bireyin kendi dışında var olan aile, toplum, devlet, din vb. bütün kurumları ve bütün geleneksel değerleri önemsememesi ya da reddetmesi (Arslan, 2008a: 163-164) ve bu dışsal etmenlere doğru bir eğilimi, bu yolla insanı haz peşinde koşturacak her tür iç etmeden, arzu ve tutkularından arınma biçiminde ele almıştır.

Bu bağlamda yalnızca erdem peşinde giden bir insanın gerçek anlamda özgür olabileceğini ifade eden ve erdem düşmanı olan bencilliği yerden yere vuran Antistenes, aristokrasiye sırtını dönerek basit, sıradan bir hayatı tercih etmiş ve doğaya yönelmiştir. Çünkü o, insanları mutlu olmaktan alıkoyan şeyin, medeniyetin getirmiş olduğu yapaylıklar (toplumdaki mevcut sınıfsal ayrımlar, eşitsizlikler, resmi uygulamalar vb.) olduğunu, insanın bu yapaylıklardan kurtularak iç huzura ve ruhsal dinginliğe ancak “doğaya dönerek” kavuşabileceğini düşünmekteydi. Bu sebeple de, devletin, özel mülkiyetin, evliliğin, dinin ve kurumsallaşmış hiyerarşinin bütün biçimlerinin ortadan kaldırılması gerektiğini, özellikle devletin çok anlamsız bir şey olduğunu ve geliştirilmeye çalışılan yurttaşlık düşüncesinin oldukça saçma olduğunu ifade ederek illa da yurttaşlık gerekli ise bunun dünya yurttaşlığı biçiminde olması gerektiğini vurgulamıştır (Cevzici, 2006: 253) ki, bu düşünceleri çağdaş Anarşist düşüncenin en başat söylemleri arasında yer almaktadır.

Antistenes’in takipçisi Diogenes de tıpkı onun gibi Kinizmi pratiğe yansıtmış, mutluluğun ve özgürlüğün doğal yaşamda olduğunu iddia ederek dünyevî nimetleri, bütün medeniyet kazanımlarını reddetmiştir. Antistenes’ten daha radikal olan Diogenes, kendi bireysel yaşamı ile yaptığı toplumsal çağrıda, toplumun yaşam biçimini ve yerleşik mutlak inanç, âdet ve göreneklerin yapay olduğunu ve ortadan kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır. Her bakımdan kendine yeten güçlü bir insan olma gayreti içerisinde olan Diogenes hayata karşı takındığı bu tutumunu, hatta ken-

dini köpek olarak adlandırmasını dahi doğal bir erdemlilik hali olarak görmüş ve bu erdemlerin medeni ve siyasal alanda asla mevcut olamayacağını ileri sürmüştür. Diogenes, doğal olanı ahlâklilikle karakterize ettiğinden doğal olan hiçbir şeyden utanç duyulmaması gerektiği vurgusunu öne çıkarmış ve bu sebeple doğal ihtiyaçlarını toplumda çok da hoş karşılanmayan bir biçimde, Atina’nın yerleşik ahlâk anlayışıyla alay edercesine aleni olarak gidermeyi tercih etmiştir. Onun Büyük İskender ile efsaneleşen diyalogları da otorite ilkesini ve devleti nasıl ciddiye almadığını ve bir anlamda reddettiğini ortaya koyar. Özgürlük vurgusu ise tıpkı Antistenes gibi medeniyet karşıtı ve doğal yaşam taraftarlığı ile belirginleşirken toplumsal yurttaşlık ve sınıf ayrımlarını ve de bu çerçevede efendi-köle gibi ayrımların tümünü reddetmekteydi. Diogenes’in bu düşünceleri Antik Çağ’da diğer Sokratik okulları özellikle Stoa okulu filozoflarını etkilemiştir. Günümüzde ise aynen olmasa da kısmi parçalı bir durumda aykırı bir tutum olarak çağdaş anarşist düşüncede oldukça yer bulmuştur.

Devletin, özel mülkiyetin, evliliğin, dinin ve kurumsallaşmış hiyerarşinin bütün biçimlerinin ortadan kaldırılması gerektiğini, özellikle devletin çok anlamsız bir şey olduğunu illa da yurttaşlık gerekli ise bunun dünya yurttaşlığı biçiminde olması gerektiğini vurgulamıştır.

Stoa felsefesinin ve okulunun kurucusu olan Kıbrıslı Zenon da, antik Yunan filozoflarının derslerini izlemiş, “Sokratik erdem” düşüncesinden ve Diogenes’in Kinizminden oldukça etkilenip ilk eserlerini bu etki ile yazmış fakat daha sonra her tür dünyevî nimete sırtını dönen Kinizmi farklı bir tarzda ele alarak insanın ahlâkî özgürlüğüne, Kinikler gibi her tür medeniyet kazanımlarını reddederek değil *üstün bir doğallıkla* ulaşabileceği düşüncesine varmıştır. Doğa felsefesiyle ahlâkî destekleyen Zenon, doğal olanın erdemliliğine hükmetmiş ve doğal kanunların insan yapımı kanunlardan üstün olduğunu ileri sürmüştür (Marshall, 2003: 118). Bu anlamda da, devlet, hiyerarşi ve her türden otoritenin doğallığın üstüne çıkamayacağını bu sebeple en “iyi” yaşamın doğaya uygun yaşam olduğunu vurgulamıştır ki,

Kropotkin, bu düşüncelerinden dolayı Zenon'un antik Yunan'da Anarşizmin en iyi savunucusu olduğunu ifade etmektedir (Kropotkin, 2007: 81). Bu bağlamda Zenon'un sistematize ettiği panteist, materyalist bir karakter taşıyan Stoa felsefesinin temelinde güç, gerilim düşüncesini salık veren Herakleitos ve doğa felsefesi üzerine yoğunlaşmış eski İyonya felsefesi yatmaktadır. Zenon'a göre;

Zenon'a göre, insan için gerçek iyi ya da kötü hiçbir şekilde dünyevî nimetlere ve başarılarla bağlanamaz, iyi ya da kötü olarak erdem ya da erdemsizlik vardır ki, erdem, "bütünlüğe ve dinginliğe ulaşmış bir zihin durumu olarak her zaman yararlı, erdemsizlik ise parçaları arasında sağlam ilişkilerden yoksun, dolayısıyla huzursuz bir zihin durumu olarak her zaman zararlıdır.

"Doğadaki başlıca varlıklar cisimlerdir, ama hiçbirinde etkin ilke, neden, güç maddeden ayrı düşünülemez; güçten yoksun madde olmadığı gibi, maddeden yoksun güç de yoktur. Gücün cisimden ayrılmaması onun cisimsel olduğunu gösterir. Bu güç, dünyanın ruhudur, Tanrı'dır. Evrende her şey birbirine bağlıdır, dünya ruhuyla doludur, bu ruh ise hiçbiri yazgıdan kaçamayan şeylere can verir." (Karadeniz, 2009: 9).

Doğa ile ilgili düşüncelerini bu şekilde ifade ederek bu bağlamda insan felsefesine yönelen ve tıpkı Sokrates gibi ahlâkı bilimsel bir temele oturtma gayreti içerisinde olan Zenon, fiziği zorunlu saymış ve mantığı da fizik ve ahlâkı desteklemek için kullanmıştır (Karadeniz, 2009: 9-11). Böylece bir anlamda doğa felsefesi ile insan felsefesini desteklemiş, doğa felsefesinin yöntemlerini insan problemlerine, ahlâka uyarlamıştır. Zenon'a göre, insan için gerçek iyi ya da kötü hiçbir şekilde dünyevî nimetlere ve başarılarla bağlanamaz, iyi ya da kötü olarak erdem ya da erdemsizlik vardır ki, erdem, "bütünlüğe ve dinginliğe ulaşmış bir zihin durumu olarak her zaman yararlı, erdemsizlik ise parçaları arasında sağlam ilişkilerden yoksun, dolayısıyla huzursuz bir zihin durumu olarak her zaman zararlıdır. Bunların dışında her şey mutluluk açısından görecedir; çünkü örneğin sağlık da zenginlik de hem iyiliğe hem kötülüğe yarayabilir" (Karadeniz, 2009: 9). Zenon'un bu düşünceleri Stoa felsefesinin ana ilkelerini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda Zenon'un da içinde olduğu erken Stoacılar ve bu geleneği sürdüren orta ve geç Stoa okulları da Kinizmi benimsemelerine rağmen medeniyetin yararlarını yadsımadılar ve Sokrates'in kamusal eleştirilerine ve kamuoyunun yanılabilirliği düşüncesine katılmakla birlikte onun aklın ötesine geçmeyen rasyonel çözüm önerilerinden daha farklı bir yol izleyerek insan âdetlerinden ve yazılı hukuktan daha önce var olan ve bunlardan daha üstün olduğunu düşündükleri doğa kanunlarını kendilerine rehber edinmişlerdir. Çünkü Stoacılar "sivil toplumun ötesinde, doğadaki evrensellikler dünyasına bakıyorlardı. Böylece bireycilik, akılcılık, eşitlik, enternasyonalizm ve kozmopolitizm ideallerini geliştirerek Anarşist sonuçlara vardılar" (Marshall, 2003: 118). Çünkü Zenon'un başlangıç ve varış noktası doğa olduğundan Tanrı'yı her şeyin en mükemmeli olarak düşündüğü doğa ile özdeşleştirmiştir ki, bu bağlamda erdemli bir insanı doğal insan ve erdemli bir yaşamı da doğaya uygun bir yaşam olarak salık vermiştir. Doğal insan aynı zamanda bireysel ve toplumsal bir varlık olduğundan Stoa felsefesinin kendine yeten insan tasarımı da insanın toplum ve eylem için de var olduğu inancına meyletmiştir. Zenon'un insan doğasına ilişkin düşünceleri çağdaş insan doğası tasarımının her iki kutbunu da kapsamaktadır: Ona göre, insanda hem bencilliği tetikleyen içgüdüler hem de toplumsal birlikteliği ve toplum yararını gözeten içgüdüler mevcuttur. Fakat arzulanabilir tek iyilik erdemdir ve erdem de toplumsal içgüdülerin baskınlığı ile ulaşılabilir bir şeydir. Bu bağlamda, eğer insanlar aklın rehberliğinde doğal içgüdülerini takip ederlerse totaliter kurumlara ihtiyaç duymaksızın barış ve uyum içerisinde yaşayabilirler. Bu durumda mahkeme, polis, ordu, tapınak, okul, para hatta evliliğe bile ihtiyaç duyulmaz. İnsanlar tüm yeryüzünde devletsiz tam bir özgürlük ve eşitlik toplumunda doğalarına uygun bir biçimde yaşarlar (Marshall, 2003: 118-119). Erken Stoacılardan, Zenon'un takipçisi Krizippos'un şu ifadeleri de oldukça manidardır.

"İnsan niçin para kazanacaktır? Eğer yaşamak içinse yaşamak önemli değildir; haz içinse haz da önemli değildir. Erdem içinse, erdem kendisi tek başına mutluluk için yeterlidir. Ayrıca para kazanma yolları gülünçtür, örneğin onu bir kraldan sağlama gibi. Çünkü bunun için kralın suyuna gitmek gerekir. Onu dostluk sayesinde elde etmek de gülünçtür, çünkü bu durumda dostluk çıkar karşılığı satılan bir şey ola-

caktır. Onu bilgelik sayesinde elde etmek de aynı şeydir, çünkü o zaman da bilgelik para karşılığı sunulmuş olacaktır.” (Arslan, 2008b: 192).

Bu bağlamda Stoacılar siyasal erkin bilgeliği engellememesi şartıyla bilge bir kişinin siyasi hayata katılabileceğini ön görseler de engellemek devletin doğasında vardır. Bir devlet adamı öyle ya da böyle “tanrıları ya da halkı kızdırmak durumundadır. Bu yüzden bütün devletler eşit derecede kötüdür.” Akıl sahibi bir varlık olarak insan aynı zamanda doğal toplumsal içgüdülere de sahiptir ve buna bağlı olarak devlet yapay, gereksiz bir kötülük olarak görülür. Bu Stoacı mantık yalnızca antik Yunan kent-devleti ile sınırlı tutulmamış barbarlar da dahil bütün insanlığı kapsayacak şekilde geliştirilmiştir. Stoacıların bu düşünceleri siyaset felsefesine yaptıkları en özgün katkı olarak değerlendirilir (Marshall, 2003: 119).

Stoacılık en belirgin anlamını ise M. S. I. ve II. yüzyıllarda Roma İmparatorluğu bünyesinde, mantık ve fizik bir kenara bırakılarak neredeyse tamamen ahlâka adanmış, Cicero, Seneca ve özellikle de Epiktetos ve Marcus Aurelius ile doruğa ulaşan Geç Stoa, diğer adlarıyla Roma ya da İmparatorluk Stoası (Burn, 2006: 13) ile bulmuştur. İmparatorluk Stoası, antik Yunan düşüncesinden, Kinikler ve erken Stoacılar- dan aldığı felsefi nosyonla, kölelik ve şiddete dayalı bir imparatorluk olan Roma Devleti’ne karşı şiddetsiz, ahlâkî bir direniş göstermiş (Bakır, 2009: 72-73) ve devlete rağmen, açıklanmaya çalışıldığı gibi çeşitli boyutlarda bugünkü çağdaş Anarşistlere ilham veren Stoa ruhunu yaşatmaya devam etmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak, çağdaş pek çok sosyal ve siyasal teori- de ve düşüncede olduğu gibi çağdaş Anarşist düşün- cede de antik Yunan düşüncesinin etkisi barizdir. Felsefenin insanın problemlerine çare arayışı, hangi çağda olursa olsun, tasavvur edilen insan doğası ta- sarımını doğrultusunda şekillenmiştir. Antik Yunan’da Kinikler ve erken Stoacılarla başlayan doğal insanın “iyi”, “özgür” ve “mutlu” olduğu, onu mutsuzluğa ve kötülüğe sürükleyen şeyin de doğasından kopuş ve yapaylıklar olduğu, bu yapaylıkların en önde ge- leninin de otorite, devlet olduğu düşüncesi, Rous- seau gibi zorunlu kabule dayalı/toleranslı bir durak- tan geçerek çağdaş düşünceye kadar uzanmıştır. Anarşi ırmağı “eski” ve “yeni” arasındaki bu akışın- da geçtiği her durakta farklı bir nosyona bürünmüş

olsa da genel anti-otoriteryan tavrını korumuştur. Bu tavrını da, otoritenin toplumsal eşitsizlik, sömürü, şiddet vb. kötülükleri salık verip insanların mutsuz- luğuna sebep olduğu, yani, otorite ilkesinin ve otorite- ryan düşüncenin ahlâk dışı olduğu iddiasıyla meş- rulaştırmaya çalışmıştır. ■

kaynakça

- Arslan, Ahmet (2008a), *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 Sofistlerden Platon’a*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, Ahmet (2008b), *İlkçağ Felsefesi Tarihi 4 Hellenis- tik Dönem Felsefesi: Epikurosçular, Stoacılar, Septikler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arvon, Henri (1979), *Anarşizm*, Çev. Sâmih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Bakır, Kemal (2009), “Roma’da Felsefe, Stoa Ahlâkı, Kö- lelik ve İmparatorluk: Epiktetos ve Marcus Aurelius”, *Do- ğu Batı Düşünce Dergisi*, (Sayı 50, Yıl 11), ss. 67-86.
- Bakunin, Mihail (2006), *Devlet ve Anarşi*, Çev. Murat Uyrukulak, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Burn, Jan (2006), *Stoa Felsefesi*, Çev. Medar Atıcı, İstan- bul: İletişim Yayınları.
- Capra, Fritjof (1991), *Fiziğin Tao’su*, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Cevizci, Ahmet (2006), *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Bursa: Asa Kitabevi.
- Cevizci, Ahmet (2007), *Felsefe*, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Karadeniz, Şadan (2009), “Öndeyiş”, Marcus Aurelius, *Düşünceler*, çev. Şadan Karadeniz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kropotkin, P. A. (2007), *Çağdaş Bilim ve Anarşi*, Çev. Mazlum Beyhan, İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Kropotkin, P. A. (2009), *Ekmeğin Fethi*, Çev. Mazlum Beyhan, Ankara: Öteki Yayınevi.
- Marshall, Peter (2003), *Anarşizmin Tarihi İmkânsız İste- mek*, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Morland, Dave (1998), “Anarşizm, İnsan Doğası ve Ta- rih”, Der. Jon Purkis & James Boven, *21. Yüzyıl Anarşizmi Yeni Binyıl İçin Ortodoks Olmayan Fikirler*, Çev. Şen Sü- er Kaya, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Newman, Saul (2006), *Bakunin’den Lacan’a Anti-Otori- teryanizm ve İktidarın Altüst Oluşu*, Çev. Kürşad Kızıltuğ, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Proudhon, Pierre Joseph (1998), *Mülkiyet Nedir?*, Çev. Vedat Gülşen Üretürk, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Rocker, Rudlof (2000), *Anarko-Sendikalizm*, Çev. H. De- niz Güneri, İstanbul: Kaos Yayınları.
- Torun, Yıldırım (2007), *Klasik Anarşizm Godwin-Proud- hon-Bakunin-Kropotkin*, Ankara: Savaş Yayınevi.